

cih, rimsko vojaško utrdbo pri Obrežju, rimskodobno naselbino z grobiščem pri Zagorici, rimsko vojaško opekarno pri Vranskem in zgodnjeslovansko naselbino pri Murski Soboti. V tem delu so posebej privlačne tridimenzionalne rekonstrukcije najdišč, ki skušajo bralcu prikazati tudi vizualno podobo lokacije v času njenega obstoja.

Tretji sklop je Katalog arheoloških najdišč, ki vsebuje osnovne podatke o vseh 94 novoodkritih lokacijah ter šestih znanih, sedaj žal že uničenih najdiščih. Vsako najdišče je predstavljeno z informativnim stolpcem, ki obsega osnovne podatke o najdišču, ter krajšim tekstom. Povsod so dodani izseki iz digitalnih ortofotokart z vrisanimi lokacijami ter fotografije značilnih predmetov.

Glede na število novoodkritih in seveda tudi novoobjavljenih najdišč je knjiga gotovo monumentalno delo, nepogrešljivo za vse, ki jih kakorkoli zanima prostor v arheoloških obdobjih. Posebno pohvalno je dosledno in natančno lociranje posameznih lokacij v prostor, tako s koordinatami kot tudi z izseki iz ortofotokart v merilu 1:5000 ali 1:10000. Prav zaradi tega je mogoče še bolj opazno, da manjka pregledna karta z označenimi lokacijami najdišč ter odgovarjajoč seznam, kar bi bistveno olajšalo orientacijo v prostoru. S takšne karte (ali več kart, morda po odsekih avtocest) bi bila tudi na prvi pogled jasna gostota najdišč. Glede na to, da je knjiga izšla kot vodnik po najdiščih in je torej namenjena tudi širši publiki, bi bilo to še toliko bolj potrebno.

Abecedni seznam najdišč na začetku knjige sicer obstaja v obliki kazala, vendar je treba tudi pri njem opozoriti na nekatere pomanjkljivosti. Najbolj očitno je nedosledno poimenovanje najdišč. Tako so nekatere lokacije poimenovane samo z ledinskim imenom (oz. imenom najdišča), nekatere z imeni bližnjih naselij, nekatere pa z obojim, in to v poljubnem vrstnem redu. Tako je npr. večina najdišč v okolici Čateža objavljena pod imenom Čatež, z ledinskim imenom (oziroma imenom najdišča) na drugem mestu. Le lokacija Srednje polje pri Čatežu je objavljena z ledinskim imenom na začetku in je v knjigi popolnoma drugje. To seveda otežuje iskanje lokacij. V informativnem stolpcu posameznega članka sta sicer dodana še EŠD in ime najdišča v tem registru, vendar ta včasih sploh nima zveze z imenom v naslovu in le še poveča zmedo (primer: Gmajna pri Sp. Gorici, EŠD 15554, Stražgonjca - arheološko najdišče Lavše, str. 133; Spodnja Gorica, EŠD 15555, Spodnja Gorica - arheološko najdišče Gmajna, str. 241; Lavše pri Šikolah, EŠD 15554, Stražgonjca - arheološko najdišče Lavše, str. 170). Vsem tem nejasnostim bi se dalo izogniti z enkratnim poimenovanjem vsakega najdišča in dosledno uporabo tega poimenovanja v vseh nadaljnjih postopkih (prijava v register EŠD, vodenje v različnih podatkovnih zbirkah, objave).

Na koncu bi se dotaknila še oblikovanja. Knjiga je bila nagrajena na 19. Slovenskem knjižnem sejmu kot najlepša knjiga leta 2003 v kategoriji znanstvenih knjig in učbenikov. Na prvi pogled sicer res lepa knjiga pa ob resnejši uporabi hitro pokaže svoje pomanjkljivosti. Na prvem mestu je gotovo neustrezen format, morda primeren za vodnike, toda delo pred nami je vendarle precej več kot to. Zato je prava škoda, da je izšlo v ozkem, "žepnem" formatu vodnika. Knjiga je za vodnik tudi predebeli, vezava je neprimerna in se, če jo uporabljamo na pisalni mizi, stalno zapira. Moti tudi paginacija, ki je spodaj, vendar pa zaradi velikega števila slik v mnogih primerih izpade. Tako je potrebno listanje nazaj ali naprej, da "izračunaš" pravo stran. Kot že večkrat doslej pri arheološki literaturi, se je tudi tokrat pokazalo, da lepo oblikovanje samo po sebi ni vedno tudi "uporabniku prijazno" in da bi bilo treba misliti tudi na to.

Delo Zemlja pod vašimi nogami nam je dalo prvi celovit vpogled v izredno bogato arheološko dogajanje ob gradnji slovenskih avtocest in z nestrpnostjo pričakujemo tudi nadaljevanja - objave posameznih najdišč.

Zvezdana MODRIJAN

Mitja Guštin: *Ni gore, hriba ne gorice, kjer cerkva se ne blešči. Prispevki k varovanju dediščine - razkoraki med teorijo in prakso, idejo in realizacijo.* Ljubljana 2000. 99 strani, 7 barvnih slik in več črno-belih risb.

Knjiga, ki jo je avtor izdal v samozaložbi, se ukvarja predvsem s problematiko varovanja kulturne dediščine (premične in nepremične) in njeno predstavitvijo širši javnosti.

Knjiga je razdeljena na tri večje segmente: Varstvo arhitekturne dediščine, Muzejska mreža in Nacionalno muzejstvo. Ti pa so nadalje bolj podrobno razdeljeni po specifičnih problemih, ki jih obravnavajo. Na koncu knjige je avtor predstavil še zgodovino svojih dejavnosti na področju varovanja dediščine.

I. Varstvo arhitekturne dediščine: Pomembni sta vprašanji, ali je treba vso preteklost varovati in na kakšen način jo lahko aktivno vključimo v vsakdanje življenje, bivanje - pomembno je ohranjanje primerne vsebine in funkcij objektov, seznanjanje lastnikov, uvajanje preventivnega varovanja in zavest širše javnosti preko letakov in brošur, izvajanje natečajev za ureditev spomeniških urbanih jeder ipd. Nezavarovana kulturna dediščina je v času po drugi svetovni vojni pospešeno propadala hkrati z industrijskim razvojem in gradnjo novih satelitskih naselij. Sledijo predstavitve različnih poskusov na različnih lokacijah: Brežice, Podbočje, Koper, Žiže in Drnovo. Avtor se dotakne tudi problema varovanja in prezentacije sakralne dediščine ter nujnega multidisciplinarnega sodelovanja med umetnostnimi zgodovinarji, arheologi, konzervatorji, zgodovinarji in arhitekti. Daljši sestavek govori o obnovi Žičke kartuzije, ki zaradi svoje večplastnosti potrebuje obsežnejšo obravnavo večih strok. Pri nas je skrb za dediščino opredeljena s pojmom pasivno in aktivno varstvo. Potrebno je širše razumevanje teh dveh pojmov, kot npr. v Veliki Britaniji "heritage management". To t. i. upravljanje z dediščino razdelimo v 3 sklope: temeljno varovanje, raziskava in historična interpretacija, tretji sklop pa je aplikacija. Različne pristope in metode na koncu Guštin združi v obširen seznam konkretnih zgodovinsko-konzervatorskih študijskih nalog, katerih glavni cilj bi bila prezentacija spomenika in oživitve celotne Žičke doline.

V povezavi s celostnim pogledom na razvijanje nekega področja sledi prispevek o razvoju urbane arheologije na Slovenskem, ki se ukvarja z raziskovalnim arheološkim delom znotraj strnjenih urbanih območij. Tako raziskovanje zahteva posebno metodologijo in večjo odgovornost sodelujočih partnerjev. Na kratko je predstavljen razvoj od protourbanih zasnov v neolitiku in kulturi žarnih grobišč preko železne dobe do antike in srednjega veka ter zgodovina sodobnih raziskav večjih mestnih središč: Koper, Celje in Ljubljana.

Prvi segment se zaključí s predstavitvijo idejnih zasnov za podiplomski študij konzervatorstva in muzeologije, vključno z vpisnimi pogoji in predmetnikom.

II. Muzejska mreža: Predstavljena so razmišljanja o slovenskih muzejih, njihovi vlogi, možnostih razvoja in povezav med njimi. Muzeji so pri nas sprva nastali iz potrebe po zbiranju in hranjenju najdb, Guštin pa predlaga ločitev oziroma ureditev funkcij današnjih muzejev (Narodni muzej, pokrajinski ter občinski muzeji idr.) v piramidni sistem, kjer baza zagotavlja regijsko obdelavo gradiva, republiške ustanove (vrh) pa sintetični pregled. Ti bi bili multidisciplinarno kombinirani s sorodnimi muzejskimi zbirkami. Problematike posameznih slovenskih muzejev se avtor loti pri Ljubljani in večnem vprašanju postavitev razstave o zgodovini mesta. V okviru ljubljanskih muzejev je predstavljena tudi zgodba o nastanku Slovenskega etnografskega muzeja iz bivšega liceja in vojaške bolnišnice Mladika ter večni problem prostorske stiske muzejev. V okviru muzejev izven Ljubljane je treba opozoriti na ponavljajoče se vzorce postavljanja razstav, ki lahko obiskovalcu dajo vtis "identičnih" zbirk. Sodobni muzej naj bi bil zrašččen z okoljem; monotonost zbirk bi morali razbiti z vnašanjem lokalnih značilnosti. Na drugi strani pa bi moral t. i. "totalni muzejski prostor"

hkrati vsebovati tudi muzejski program nacionalnega značaja.

Drugi segment se zaključuje s konkretno obravnavo nekaterih slovenskih muzejev in predlogov za izboljšanje ter oblikovanje muzejskih vsebin.

III. Nacionalno muzejstvo: Slovenski muzeji so na kratko predstavljeni glede na čas ustanovitve in politične okoliščine nastanka. Poudarjene so različne funkcije in naloge, ki naj bi jih muzej kot kulturna ustanova opravljal, ter področja, kjer prihaja do odstopanj. Zato je avtor skupaj s sodelavcema J. Humrom in T. Šolo podal predlog o organizaciji in razvoju nacionalnega muzejstva. Predlog, ki je zelo široko ter natančno zastavljen, naj bi spodbudil premik od zakoreninjenih razmišljanj in modelov k novejšim, svežim in kreativnejšim pristopom.

Pričujoča publikacija, ki nam morda na prvi pogled daje vtis okornega in naivnega poskusa obravnave kompleksne teme, kot je varovanje kulturne dediščine, se v nadaljevanju izkaže za zelo obširno, dobro izdelano in premišljeno delo. Razmišljanja in osebne izkušnje, ki jih omenja v uvodu, avtor vplete v različne zgodbe o varovanju kulturne dediščine, s katerimi se vsakodnevno srečujemo. Problemi, ki jih je avtor večkrat postavil, so še danes aktualni, nekatere kulturne ustanove pa še vedno gluhe za nove predloge. Ponujene rešitve so zanimive in v koraku s sodobnimi muzeološkimi trendi, kar dela publikacijo zanimivo za vse, ki se in se bodo v prihodnje ukvarjali z varovanjem kulturne dediščine. Koristen podatek je tudi seznam literature, ki je naveden na koncu vsakega večjega poglavja.

Lucija ŠOBERL

Predrag Novaković: *Osvajanje prostora. Razvoj prostorske in krajske arheologije.* Filozofska fakulteta. Ljubljana 2003. ISBN 961-237-074-5, 294 strani.

Malo je knjig slovenskih piscev, ki bi se ukvarjale s teoretskimi izhodišči in predpostavkami arheološke vede in poskušala umestiti izkušnje slovenske arheologije v preteklo in aktualne tokove zahodne znanosti. Zato je delo Predraga Novakovića, predavatelja na Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete pri Univerzi v Ljubljani, toliko bolj vredno pozornosti.

Avtor si je vseskozi prizadeval za razumevanje teoretskih nastavkov pojmovanja prostora v arheoloških konceptih znotraj vsakokratnega družbenozgodovinskega konteksta, v katerega so vključeni tudi nosilci glavnih idej. V pregledu snovi je segel daleč v zgodovino arheoloških krajin, od začetkov v renesansi do sredine 19. st., ko je bila arheologija kot znanstvena disciplina dokončno utemeljena. Kot eno najzgodnejših oblik obravnavanja prostora v povezavi z arheološkimi ostalinami je postavil kartografijo, ki je sodila že od samega začetka v renesansi med pomembne dejavnosti italijanskih antikvarjev. Medtem ko so se na Apeninskem polotoku ukvarjali predvsem z ostanke rimske civilizacije v povezavi s pisanimi viri, so se na britanskem otočju, v Skandinaviji in v srednjeevropskih deželah zaradi odsotnosti pisanih virov in drugih družbenozgodovinskih okoliščin sčasoma izoblikovali drugačni poudarki. Poglavitni pristopi k razlagi preteklosti so temeljili na topografskih oglelih, na opisovanju geografskih in okoljskih značilnosti krajev, toponomastiki, ustnem izročilu, na etnografskih analogijah in relativnokronoloških odnosih. V 18. in 19. st. se je pod vplivom rastoče nacionalne zavesti povečalo zanimanje za etnogenezo in nacionalno zgodovino. V tem času se je arheološka topografija razvijala v dveh smereh: eno so predstavljali državni oz. centralni arhivi arheoloških najdišč za potrebe varovanja, druga pa je bila usmerjena na terenske ogledne in izkopavanja. Velik vpliv na razumevanje prostorskih odnosov v arheologiji so na metodološkem področju imela tudi geološka spoznanja o stratigrafiji, to je relativnem datiranju plasti, in o spremenljivosti okolja in živih organizmov. Z odkritjem Novega sveta in

na podlagi neposrednih stikov z domorodnimi skupnostmi, pa tudi z odkrivanjem starih civilizacij, se je izoblikoval antropološki pogled, ki je postavil v središče zanimanja način življenja. Z njim je povezan nastanek naselbinske arheologije.

Sredi 19. st. je arheologija dosegla raven znanstvene discipline, zasnovane na univerzalni teoretski podlagi, ki jo je predstavljal evolucionizem. Takrat je geografija veljala za eno najpomembnejših ved o človeku in naravnem okolju. V nemškem prostoru je zrasla antropogeografija, ki je poskušala preseči deskriptivno raven in razložiti dva vidika človekovega bivanja - naravo in zgodovino - z univerzalnimi zakoni. Poudarjala je pomen induktivnega načina sklepanja, ki je temeljilo na empiričnem opazovanju velike množice zbranih primerov in njihovih medsebojnih zvez. Kot glavno orodje se je uveljavila karta razprostranjenosti. Razmerje med človekom in naravo, med kulturo in naravo, je razlagala vzročno-posledično kot adaptacijo na okolje, pri čemer naj bi imelo okolje odločujoč vpliv na razvoj družbe. V primerjavi z determinizmom nemške antropogeografske smeri, ki je obvladovala idejni prostor več kot pol stoletja, so bila teoretska izhodišča družbene geografije v Franciji nekoliko drugačna. Temeljila so na predpostavki, da naravno okolje sicer določa pogoje človekovega bivanja, a je njegova izbira le ena od udejanjenih možnosti, ki nikakor ni edina in zato nujna. Nanjo vplivajo še drugi kulturno-civilizacijski faktorji, ki se kažejo v različnih oblikah načina življenja in v kolektivnem izkustvu človekovega bivanja v naravnem okolju in v vsakokratnih zgodovinskih okoliščinah. Od tod za to smer oznaka posibilizem. Po prvi svetovni vojni sta v Nemčiji postali glavni temi poselitve in način življenja kot zgodovinski kategoriji, ki ju je mogoče le historično razlagati.

Razvoj na področju geografije je imel velik odmev na preučevanje prostorskih vidikov preteklosti v arheologiji, ki v svojih interpretacijah kulturnih sprememb dotlej okolju ni pripisovala večjega pomena. Problem, na katerega je naletela, je bila opredelitev prostorskih enot. Edina prostorska entiteta, s katero se je dotlej ukvarjala, je bilo najdišče kot izvirno mesto najdb in vertikalna stratigrafija kot pripomoček za njihovo kronološko umeščanje. Na začetku 20. st. je v Veliki Britaniji pod vplivom geografije nastala geografska arheologija, ki je odločilno prispevala k razvoju metod terenskega rekognosciranja, tudi iz zraka, pri interpretacijah poselitvene slike pa se je opirala na geomorfologijo, vegetacijske, pedološke karte itd. Postavila je temelje za arheologijo krajine (*landscape archaeology*). V Srednji Evropi, zlasti v Nemčiji in Skandinaviji, je bila tedaj na pohodu poselitvena arheologija (*Siedlungsarchäologie*) z različnimi usmeritvami - od študija naselbin, geneze kulturnih krajin do rekonstrukcije teritorijev nekdanjih ljudstev na podlagi razširjenosti kulturnih tipov. Cilj raziskav *Siedlungsarchäologie* je bila rekonstrukcija poselitve in načina bivanja, s čimer so povezani razvoj natančnejših tehnik izkopavanja, sistematičnost postopkov zajemanja podatkov in izdelava splošnih regionalnih arheoloških kart kot primarnega vira za zgodovino poselitve. Ob tem so bili izraženi tudi pomisleki o reprezentativnosti arheoloških kart za rekonstrukcijo geneze poselitve, ker - bolj kot dejansko distribucijo arheoloških podatkov - odražajo stanje raziskanosti. Posebno pozornost je posvečala tistim naravnim danostim, ki so temeljnega pomena za gospodarske dejavnosti. Izoblikovala je nov koncept arheologije kulturne krajine, ki je gradila svojo ekološko sistemsko teorijo na štirih ravneh: hiši, naselbini, poselitveni niši oz. mikroregiji in širšem poselitvenem območju. Nekoliko drugačen je pristop arheologije kulturne krajine (*landscape archaeology*) v Veliki Britaniji, ki je krajino pojmovala veliko širše - kot artefakt, zgodovinski zapis ali produkt človekovega udejstvovanja v konkretnem prostoru.

V evropski arheologiji se je v 20. st. uveljavil tudi pojem arheološka kultura, ki ni več izenačena z etnično skupnostjo niti ni geografskodeterministično pogojena. Arheološka kultura pomeni konceptno orodje za tipološke in kronološke študije ter preučevanje tehnološko-ekonomskih vidikov preteklih družbenih